

CAPVT PRIMVM.
 ONTOLOGIA.

Quae capite hoc tractanda sumitur, Ontologia, illud sibi propositum habet, vt generaliores et communissimas notiones explicet. Quoniam vero res quaecumque vel spectari in se, vel cum aliis comparari possunt; omnium omnino notionum duo genera constituere licet: vnum absolutarum, quas animo informamus, cum res singulas consideramus: alterum relatiuarum, quae ex comparatione plurium rerum inter se existunt; quamquam si dicendum, quod res est, sola entis notio prorsus absolute videtur, aliae enim omnes aliquam obiecti sui habitudinem vel obscure, vel confuse inuoluunt. Quia tamen huius generis quamplurimae sunt, quae ad

Notiones omnes sunt vel absolutae vel relatiuae.

A vnus

CAPVT

vnus ac simplicis rei plenam notionem pertinent, quominus inter absolutas recenseantur, nihil impedit. Ex quo efficitur, vt relationes hoc loco eas dicamus notiones, quæ ex comparatione plurium rerum a se inuicem disiunctarum existunt. Itaque in hac Metaphysices parte ita versabimur, vt primum, quæ sint singulis rebus notiones communes, deinde, quæ plurium sint relationes, explicemus.

I.

De iis, quæ sint singulis rebus communes, notionibus.

§. I.

Notio existentiae.

Existentiæ notio omnium simplicissima videtur, et primo suggeritur a sensatione interna, aut ab illa sui conscientia, quæ omnem cogitationem comitatur, deinde a sensationibus externis, quæ, natura duce, res externas tamquam veras depingere videntur: quum nemo sentiens dubitet, an ipse sentiat, aut sit, atque num res corporeæ veræ sint. Idealistas enim hic non moramur. Fuerunt quidem, qui existentiam definitione explicare conarentur; sed ita, vt aut obscurarent eam magis, aut nihil dicerent noui. Nam qui sic definiunt, vt esse aut existere dicant eas res, quæ sint aptæ ad agendum vel patiendum, non vident, primo aptum esse, posse agere vel pati, perinde obscurum esse; deinde *ὀψιμανεως*, id est, substantiæ istam esse definitionem, multasque res esse, quæ nec agunt, nec patiuntur. Quodsi quis ita explicet, vt sit id, quod extra cogitationem detur, is non definit, sed synonymum adfert. Qui existentiam in complemento pos-

fibi.

sibilitatis, seu quadam ad possibilitatem accessione ponunt, causae potius, quam existentiae definitionem adferunt. Atqui idem fere sentiendum de ceteris notionis huius explanationibus, quas si referre instituas, nihil aliud, nisi quod refellendum sit, adferas. Neque mirum id cuiquam videri debet. Existendi enim nomen tam late patet, ut non solum res productas, sed ipsam etiam earum causam primam comprehendat. Deinde notio ipsa est eiusmodi, ut ab ea alia rerum genera ducantur, ipsa autem generi subiecta nulli sit. Simus itaque ea, quam sensus suggerunt, notione et intelligentia satis clara contenti.

Res existere cernuntur vel sensu interno, quomodo se quisque esse nouit, vel sensu externo, qui, naturali vi, alias quoque res esse cuique satis adfirmat, vel ratiocinatione ex effectis causis aut adiunctis sensu quouis cognitis, vel denique testimonio. Eodem vero modo omnes res vel iuxta sese simul existere, vel se inuicem consequi, atque adeo in spatio aut tempore aliquo esse intelligimus. Quarum igitur rerum existentiam sentiendo cognoscimus, eae omnes alicubi et aliquando sint oportet. Attamen inde non efficitur, ut quidquid existit, in spatio et tempore existat, quorsum haec valeant, alio loco docebitur. Denique hoc animaduerto, notionem existentiae adeo simplicem esse, ut omnes etiam intensiōnis gradus respuat.

§. II.

Quarum igitur rerum sensum habemus, eae certo existunt. Sed sunt aliae quam plurimae, quarum existentia licet non aequè constet, co-

Possibile
et impossi-
bile.

gitari tamen potest. Rem illam, cuius cogitari existentia potest, siue actu existat, siue non existat, *possibilem*; cuius autem existentia ne cogitari quidem potest, *impossibilem* dicuat. Impossibilitatis notio oritur, cum duae vel plures ideae sumantur in vnam cogitationem compingendae, quarum vna alteram euertit. Sed omne illud, quod fieri aut esse potest, bipartito distribuunt. Nam si est ipsa rei notio, ipsa enuntiatio per se a repugnantia libera, simpliciter et intrinsecus possibilem dicunt: sin hoc dicitur, neque loco, neque tempori, neque alii rei externae repugnare, quominus res esse fierique possit, cum conditione et extrinsecus possibilem adpellant. Idem tenendum de eo, quod impossibile diximus. Porro quae possibilitatem aut impossibilitatem externam efficiunt, conditiones non vnius generis sunt. Aliae enim rebus seu causis naturalibus continentur, quae *physicam*, aliae rationibus moralibus, quae *moralem* possibilitatem aut impossibilitatem efficiunt. Quamquam moraliter impossibile etiam dicunt, quod citra magnam difficultatem praestari nequit; quo quidem sensu nomen isthoc in vita communi saepius adhibemus. Ex his definitionibus facile colligi potest, primo, quod cum conditione fieri nequeat, id simpliciter fieri posse, quod autem simpliciter fieri nequeat, id numquam possibile esse aut fieri posse; deinde quod cum conditione possibile sit, etiam simpliciter eiusmodi esse, et possibile numquam fieri impossibile. Si notiones istae ad existentiam referantur, haec fere enunciata inde elici possunt: a) quod actu existit, id esse fierique possit, necesse est. b) Quod possibile est, id non ideo existit. c) Quod fieri non potest, idem

idem non existet d) Quod non existit, non est illico inter *adversata* referendum. Quae axiomata adeo plana sunt, ut a quoque intelligantur, neque crederem, contra ea unquam peccari posse, nisi usus doceret.

§. III.

Facilius nunc, quid sit ens, quid non-ens intelliges. Entis quidem nomen apud antiquos non occurrit, sed ad analogiam graeci participii *ὄν* a scholasticis formatum fuit. Quamquam si voluissent a *sum* deriuare, debuerant potius ad regulam analogiae *sens* dicere. Sed placuit ens. Vocatur autem ens id omne, cui existentia non repugnat, vel de quo nihil aliud scio, nihil cogito, quam hoc, illud esse, aut certe fieri posse. Qui ens dicunt, quod reuera et actu existit, paullo arctioribus vocem entis limitibus videntur circumscribere; propterea quod ens, ut vocant, potentiale hoc modo non contineatur definitione entis. Id scilicet, quod iam existit, dicitur ens *actuale*, quod autem existere potest, quamvis non existat, adpellari consuevit ens *potentiale*. Quamvis porro inter mere possibile et actuale nihil intersit medii, usus tamen loquendi obtinuit, ut alia in potentia proxima, alia in remota esse dicamus. Quae quidem loquendi formulae si rite accipiantur plane absurdae non sunt. Quod esse cogitatur, vocatur ens *rationis*. Talia entia rationis sunt illa nomina vniuersalia, genus, species, differentia. Horum duas formas faciunt: aliud eorum dicunt ens rationis *rationatae*, qualia sunt omnia ab concretis rerum singularium vere existentium abstracta. His opponunt entia rationis *rationantis*, quae ne-

Ens.

que in abstracto, vt loquuntur, neque in concreto extra intellectum nostrum sunt. Quo referunt omnia, quae humani vis ingeni primum inuenit creatque. Plura entia rationis, si tanti putes commenta, et aegrorum somnia legere, tibi dabit GELLIVS noct. att. libro XI. c. 4. Caue vero ens rationis confundas cum non-ente. Nam non-ens, seu nihilum illud dicunt, quod nec est, nec esse aut cogitari potest. Segregandum denique hic imprimis illud *ὄν* platonium, cui contrarium est *τὸ γινόμενον*. illud aeternum et immutabile, hoc in perpetuo fluxu esse statuerunt. De hoc itaque, quod *ὄν* vocabant, quum magnifice loquerentur, quum tribuerent illi aeternitatem et immutabilitatem, factum inde est, vt splendida illa epitheta quae Deo propria sunt, transferrent illi, qui ens excogitarunt ad similitudinem *τῆς ὄντος* Graecorum, etiam ad suum ens,

§. IV.

Necessarium et
fortuitum,

Quae sunt, aut necessaria sunt, aut fortuita, aut contingentia. *Necessarium* dicunt, cui, quod contrarium est, repugnat, atque adeo fieri nequit: *fortuitum* autem vel *contingens*, cuius contrarium pariter fieri potest. Quemadmodum repugnantiae, ita etiam necessitatis duo genera sunt. Quodsi enim contrarium ipsi rei notioni repugnat, simpliciter necessarium dicitur; si ex rebus externis arcessenda est repugnantia, cum conditione et adiunctione necessaria res dicitur. Quae autem necessitatem efficiunt conditiones, non vnus generis sunt. Aliae enim rebus naturalibus continentur, quae necessitatem *phy-
sam*, aliae rationibus moralibus, quae *mora-
lem* efficiunt. Neque eadem omnium conditionum
vis

vis est. Nam primae aliae sunt fortuitae, aliae necessariae et ipsae. Deinde cum aliis id, quod efficiunt, necessario nexu copulatum est, quod in aliis est secus. Ex quibus intelligitur, in necessitatis iudicio rationem habendam esse non solum conditionum antegressarum, qua conditiones sunt, sed etiam qua vel necessariae vel fortuitae sunt; tum nexus earum cum effectu. Unde fit, ut necessitas, quae a conditione necessariae et necessario vinculo cum effectu copulata ducatur, item ea, quae a conditione fortuita illa quidem, sed necessario cum effectu cohaerente proficiscatur, par sit necessitati absolutae, saltem maior ea, in qua siue necessaria siue fortuita conditio est, sed non necessariam ad aliquid efficiendum vim habens. Necessitatis notio in nobis subnascitur, cum aliarum rerum, quae sub certis adiunctis contingunt, numquam, aliarum per saepe contrarium euenire obseruamus. Quae denique necessario coniuncta sunt, *inseparabilia* adpellant; quod praedicatum in res cum successiuas, tum simultaneas cadit.

§. V.

Quod absolute necessarium est, aliud atque ^{Mutabile et immutabile.} esse nequit, nulla ei mutatio accidere potest. Id, cui mutatio repugnat, *immutabile* dicitur. Duo itaque immutabilitis genera sunt, vnum *absolutum* et *internum*, alterum *hypotheticum* et *externum*: vtrumque quale sit, ex notionibus haecenus explicatis intellectum iri arbitror. Quod autem fieri aliud, atque est, potest, *mutabile* dicitur. Quae sunt hypothetice immutabilia, per se et absolute mutari possunt, at non contra.

quod quidpiam mutatum non sit, non sequitur, idem esse ab omni mutatione exemptum: multo minus ex eo, quod quidpiam sit mutatum, cogi potest; idem mutari continuo. Perpetuus igitur materiae fluxus, quem quidam adstruunt: ex hisce notionibus non intelligitur, sed aliunde ducendus est.

§. VI.

Essentia,
Attributa,
Modi.

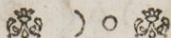
Quae in quaque re discerni cogitarique varia possunt, *determinationes* seu *notae* rei dicuntur, et duplicis sunt generis: aliae enim in re per se spectata concipiuntur inesse, aliae ex comparatione rei cum alia existunt: has *externas*, illas *internas* adpellant. Internarum porro determinationum tria genera faciunt: primum complectitur variables et inconstantes, quae ab ente perinde abesse, ac inesse possunt, et *modi* dicuntur. Alterum genus continetur iis notis, quae inesse in ente solent, etsi non repugnet easdem abesse, et praeter modos *naturales* vocantur. Tertium denique ad eas pertinet, quae constanter et perpetuo rei insunt, fixamque et stabilem eiusdem notionem praebent. Huius generis determinationes, quia vniuersae essentiam rei constituunt, *essentiales* dicuntur. Harum porro notarum aliae primum in re concipiuntur, et reliquis, quae rei insunt, omnibus veluti fundamentum quoddam quasi subiectae sunt, ita, ut ex iis ceterarum omnium reddi ratio possit. Quod quidem illud ipsum est, quod *conceptum primum* et *essentiam* eamque *logicam* adpellant. Quae vero constanter rei insunt, ita tamen, ut earum ratio ex essentia reddi possit, proprietates, attributa conceptus secundi dicuntur: quorum duo

rursus genera sunt: alterum *suavum* id est, quae rei soli insunt, neque communicari cum alia possunt; quia pendent ex tota essentia, et omnibus eius quasi partibus; alterum *communium*, quae non ex tota essentia, sed vna tantum eius aut aliquot partibus aliarum etiam rerum essentiae communibus deriuantur. Quidquid vero rei non semper inest, ad modos pertinet; qui, cur adesse possint, in essentia quaerendum est, cui non repugnant; cur autem insint, non ex essentia, quia sic semper inessent, sed ex aliis rebus externis, aut aliis modis, qui iam insunt rei, repetenda ratio est. Quum igitur mutabile sit, quod aliter esse potest; sequitur, modos esse mutabiles, et quia essentiae et proprietates rerum mutari atque abesse non possunt, mutari in nulla re quicquam potest. Ceterum modos latini affectiones, LVCRETVS euenta, scholastici accidentia praedicabilia adpellant.

§. VII.

Verum in tanta determinationum siue internarum siue externarum varietate ac multitudine fieri nequit, vt vna omnes cogitatione semper amplectamur, persaepe accidit, vt ea maxime parte res consideremus, quae cerni eas ad propositum nostrum interest. Quare rem nunc his, nunc illis determinationibus tamquam subiectam concipimus, eamque cogitatione nostra quasi multiplicamus. Hinc enata sunt nomina, quae diuersa eiusdem rei subiecta significant. Quae igitur determinationes propter notiones, quam eiusmodi

Essentia
notionalis
et realis.

nomen signat, rei, de qua dicitur, inesse debent, pariter essentielles vocantur. Ex quo efficitur, vt eiusdem rei diuersae essentiae discerni, et determinationes eadem sub diuerso respectu et essentielles et accidentales dici queant. At quis non videt has essentias non esse nisi relatiuas, hypotheticas aut nominales, et ab essentiis absolutis distare plurimum? Essentiam enim notionalem dicimus complexum variarum notarum vno nomine comprehensarum, quae in re, vt hoc nomine vere compelletur, inesse debent; essentia contra absoluta continetur determinationibus internis, quae rei insunt, nulla aut nominis aut alterius rei ratione habita, quaeque rationem aliorum, quae pariter rei insunt, aut inesse possunt, in se continent: sic auri essentia nominalis est idea complexa, vocabulo isto signata, puta corpus flauum, graue, ductile, fusile, fixum. Realis autem essentia auri est, temperatio interior partium insensibilium, ex qua pendent qualitates istae, et reliqua auri attributa omnia. Quantum haec inter se distent etiamsi vtraque essentiae nomine adpelleretur, facile intelligitur. Si igitur quaeras, rerum essentiae an perspicui a nobis penitus possint, nec ne; refert, quas essentias intelligas, reales, an notionales; quum enim omnis nostra cognitio ducatur a sensibus: sensus autem internam rerum constitutionem haud manifestent; confidendum est, absolutas rerum essentias a nobis ignorari. Sin vero in essentia notionali illam determinationem, quae reliquis veluti fundamentum subiecta sit, essentiam absolutam dicas; nihil impedit, quominus plurimum rerum

rerum essentias reales nobis perspetias esse profiteamur. Atque sic interpretanda videntur, quae illust: WOLFIVS Metaphisicae II. pag. 39. docet. Ceterum quid inter essentiam nominalem et realem interfit discriminis, pluribus explicat LOCKIVS L. III. C. 6.

§. VIII.

Porro varia de essentiis dogmata tradunt ^{Axiomata de essentiis.} Metaphisici. Praecipua in examen reuocabimus. Primo itaque essentiam ponunt in eo, vnde ratio reliquorum sit repetenda. Verum nimis lubrica et anceps est ista adsertio; audeam enim ex quavis rei determinatione, modo constans sit, alias omnes deriuare. Inde concludunt secundo, essentiam rei possibilitate contineri: hanc enim in quavis re primam esse putant, vltra quam progredi cogitando non possis. Verum nimis generalis est ista essentiae notio, minimeque ad omnium rerum essentiam explicandam sufficiens. Tertio ex hac notione colligunt essentias rerum esse necessarias, aeternas et immutabiles. Quae opinio vnde orta sit, supra docuimus. Sed in hac quoque adsertione cautio esse debet, ne isthaec praedicata ad res existentes transferantur. In illa celebri quaestione, an radix seu causa essentiae in rebus internis sita sit, an vero extrinsecus accedat; vel quaeritur, quodnam primum eorum, quae rei essentialia sunt, exstiterit, quodque rei essentiam absolutam constituat; quorum certe ratio in solo Deo requirenda est: vel quaeritur de essentia hypothe-

pothetica. Verum tum vltior quaestio locum non habet, aut quis quaerat, cur triangulus tria habeat latera? Sed has diuersas quaestiones non videntur separasse Metaphysici, quorum alii essentiarum originem intellectum diuinum, alii voluntatem constituerunt, vt nihil dicam de iis, qui eas omnino independentes esse docuerunt. Quae de re legi merentur **BVLFFINGERI** dilucidationes, C. I.

§. IX.

Ens posituum et negatiuum,

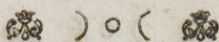
Quae determinando ponuntur in ente notae et praedicata, sunt determinationes *positivae* et *affirmativae*; *negativae*, si ab ente determinando tolluntur. Determinationes positivae, si vere sint, *realitates*, negativae, si vere sint, *negationes* dicuntur. A negatione differt *privatio*, quam vocant negationem praedicati in subiecto capaci. Negatione posita realitas tollitur, hinc negationes et realitates sibi invicem sunt oppositae. Tam realitatis ipsae, quam entia, quibus insunt, realia seu positiva dicuntur. Quia quaeuis realitas repugnat negationi; fieri nequit, vt idem ens omnes et realitates et negationes simul complectatur. Quia vero realitas realitati non repugnat; omnes realitates in vno ente consistere possunt. Ens mere negatiuum foret, cui nulla inesset realitas, adeoque nec possibilitas. Ens ergo mere negatiuum est non-ens. Quum itaque omni enti quaedam insit realitas, sequitur, omne ens esse reale. Si cui enti non omnes insunt realitates, tum partim ex realitatibus, partim

ex

ex negationibus constat, quarum aliae necessariae et immutabiles, aliae fortuitae & mutabiles sunt. Quoties eiusmodi enti cogitatione realitatem addis, toties negationem tollis et vicissim. Quae ex negationibus entis sequuntur, pariter negatiua, quae ex realitatibus, realia sunt. Singulae itaque realitates consentiunt, negationes dissentiunt. Ex quo dissensu oriuntur imperfectiones. Nullum itaque ens, cui negationes insunt, ex omni parte perfectum est. Atque haec est ratio, cur Metaphysici realitates nonnumquam perfectiones, negationes vero imperfectiones dicant.

§. X.

Limes sensu latiori acceptus, est determinatio quaestionis, quousque quaeque res per-
Limes.
 tingat; ita a sapientia exercitio diuinae bonitatis limites poni, aut vsum libertatis humanae a legibus naturalibus limitari dicimus. Sunt, qui strictiori significato limitem dicant defectum quemcumque vltioris realitatis. Verum sumta hac notione, adserere licet, ipsi quoque Deo limites inesse. Quare alii dictae definitioni addunt: *realitatis compossibilis*. Verum nec haec adiectio definitionem admodum iuuat; vsus enim loquendi omnino repugnat, quia defectus omniscientiae aut omnipotentiae ad limites humanarum virium pertinet, licet istae realitates cum reliquis conciliari haud queant. Cl. VLLRICH limitem commodissime explicari putat per quemcumque virtutis positivae defectum, qui quidem defectus vel ipsi virium primitiuarum temperationi adhaeret, vel ex causis externis aliisque adiunctis oritur: primi generis defectum essentialem, alterius

terius accidentalem et fortuitum adpellat. Limites fortuiti quicumque essentiales arguunt, neque in hoc vniuerso reperire est vires, quae non suis circumscriptae sint limitibus.

§. XI.

Ens verum vnum bonum.

Metaphysici ARISTOTELEM sequuti omnibus entibus attribuunt proprietates, quas, quemadmodum explicant, iisdem conuenire negauerit nemo. Ac primo quidem omne ens dicunt esse vnum, quod eius essentia immutabilis et necessaria sit, neque adeo quicquam possit ei, salua ipsa re, aut demi aut addi. Hoc quoque sensu quodlibet ens vnum dixeris, quod in rerum natura nisi semel non existat. Deinde quia varia, quae enti cuique necessaria sunt, secundum principia contradictionis et rationis sufficientis coniuncta sunt; ordinem autem dicunt quamuis variorum secundum regulas connexionem: nihil obstare putant, quominus cuique enti ordo tribuatur. Neque attributa entis pugnare inter sese possunt. Sed quoduis ens est id, quod est, siue habet omnia, quae ipsius essentiae et naturae debentur. Hinc effici dicunt, vt omne ens sit verum. Quum denique perfectionem dicant consensum variorum cum siue; in omni autem ente omnes determinationes eo tendant, et in eo consentiant, vt ens sit ens, non autem non-ens; vt sit hoc ens, nec aliud: omni enti recte perfectionem attribui docent. Haec quidem omnino plana esse, facile largior; sed quid ad sapientiam conferant, non aequè intelligo. Hae sane notiones transcendentales id incommodi habent, vt vim ac potestatem verborum perturbent, et lochomagiis locum faciant. Quod notionem
veri-

veritatis attinet, eam in Logica fufius explicatam dedimus: ordinis ac perfectionis nominibus quae vis ac potestas fubiefta fit, deinceps explicabimus.

§. XII.

Omnes res, quae funt, aut funt, fcholaflici ARISTOTELEM fequuti duobus generibus et claffibus comprehendere poffe docuerunt; quarum ad alteram fubftantia pertineat, alteri vero, quae accidentia dicunt, fubiefta funt. Vocabulo ὑποστασις ARISTOTELES in libris metaphyficis vltus non eft, fed quod fcholaflici fubftantiam vocant, illud ARISTOTELI eft ὄνεια; cuius vocis diuerfos fignificatus exhibet Metaph. L. III. C. VIII. Subftantiam autem dicunt effe, quae per fe fubfiftat nec fubfiftetur ab alia re: accidens vero, quod non poffit per fe fubfiftere fed alii rei in fit. Quae definitiones, vt verum fateamur, funt illae quidem vitiofae et obfcurae; quoniam fubfiftendi vocabulo vtuntur, quod non minorem habet, quam ipfum fubftantiae verbum, obfcuritatem. Sed poffunt tamen, cum iis comparatae, quae de his rebus dicuntur, et quae iis tamquam generibus fubiiciuntur, facile intelligi. Scilicet fubftantia nihil aliud illis eft, quam ipfa efferentia rei, et quidquid fubftantiam inter et efferentiam intercedit difcriminis, in hoc omne pofitum eft, quod, qui de efferentia loquuntur, hoc potiffimum fpectant, quid ex iis, quae rebus infunt, rationem ceterorum, quae infunt, aut inefle poffunt, omnium contineat; qui autem de fubftantia differunt, hoc quaerunt, quae res eiusmodi fit, ut rationem, cur efferle poffit, non habeat in alia re fecum coniuncta, fed poffit etiam

Subftantia
et acci-
dens.

etiam remotis aliis, quibuscum coniuncta est, esse et permanere; idque per se subsistere dicunt. Cetera omnia accidentium nomine complectuntur, id est, quae non possint, nisi positis aliis esse; quia rationem, cur sint, et esse in re possint, non in se, sed in aliis habeant. Notiones substantiarum et accidentium sic explicatae, quemadmodum ex sensibus ducantur, in Logica expositum fuit. Ab hisce definitionibus haud differunt Baumgartenianae, quas nonnullis vehementer placere video. Definit enim BAUMGARTENIVS substantiam per id, quod potest non existere, tamquam determinatio alterius: accidens contra per id, quod non potest existere, nisi tamquam determinatio alterius; quas nominum explicationes ARISTOTELES loco citato tantum non disertis verbis exhibet. Plures alias definitiones congegit HENNING'S, quibus hanc substantiae notionem subiungit, quod sit perdurabile eiusmodi, vt salua sui perduratione varias subire mutationes possit. Ex qua definitione cogi putat, omnem substantiam solidam esse oportere.

§. XIII.

Diuerfa
substantia-
rum gene-
ra.

Varia substantiarum genera Scholastici constituunt, praecipua nominare iuuat. Primo itaque substantiam distribuunt in *primam* et *secundam*: illam alias diximus indiuiduum, ad hanc referimus genera et species: secundo in *completam* et *incompletam*: illam dicunt, quae ex natura sua non ordinatur ad constituendam substantiam aliquam tertiam; hanc, quae ad tertiam substantiam constituendam destinata est: Tertio in *communicabilem* et *incommunicabilem*; illam

illam vocant, quae pluribus potest competere, hanc, quae non potest. His adiiciunt *suppositum*, quod dicunt substantiam singularem incommunicabilem et completam. A supposito separant *personam*, quae est suppositum intelligens. Accidentis novem partem faciunt, quantitatem, qualitatem, actionem, perfectionem, tempus, spatium, situm, habitum et relationem. Quae denique utraque classe continentur summa rerum genera, decem *categorias* Graeci adpellant, Scholastici *praedicamenta*. Nos hodie vocem accidentis paullo latius sumimus, scilicet pro omni eo, quod non est substantia. Veteres vocabant accidens praedicamentale. Supra vero vocem accidentis ita usurpauimus, ut id opponeremus attributis, quod quondam vocabatur praedicabile. Quas haecenus exposuimus notiones, si per se spectantur, non adeo magni usus esse videntur; ignorari tamen non possunt, quin multa alia, quae sunt in superiorum temporum libris scripta, simul ignorentur. Sed iam ad ea, quae de substantia dicenda restant, progrediamur.

§. XIV.

Schola Leibniziana substantias adpellat sola illa simplicia, seu monadas suas, quas definiunt, quod sint entia vi agendi praedita, seu, quod eodem redit, quae principium mutationum suarum in se continent. Quae quidem definitio utrum admitti queat, tum dicemus, cum, quale sit id, quod vim dici-mus, et quae eius diuersa genera, constitutum fuerit. Ex usu loquendi *vis* seu *virtus*, quam GERMANI vocant *Kraft*, Galli la force, significat potentiam agendi: agere autem idem est, ac quicquam producere, aut

Notio virtutis.

certe rationem in se continere, cur quidpiam sit mutatum. Porro rationem explicant per id, ex quo intelligitur, cur aliud sit, cur hoc potius modo sit, nec alio. Si denique vsum harum notionum consideremus, apparebit, vocabulo intelligendi hanc notionem subiectam esse, vt significet notationem eius, quocum aliud, quod intelligitur quodque iam nihil obscuritatis habet, constanter sit coniunctum. Quamobrem rationem haud inepte explicaueris per id, quo posito aliud ponitur, et vim per id, quo aliud continetur, aut quocum *esse* alterius rei coniungitur. Quae quidem luculentiora fient, si, quemadmodum idea virtutis in nobis subnascatur, cogitaueris. Oritur autem haec notio, cum cernimus, ex rerum quarumdam vicinia earumque motu, aut in alias res impulsu, novos in nobis sensus et in rebus ipsis novos motus, aut formae mutationes continuo sequi. Deinde propositi nostri conscii experimur, conatu nostro ideas in mente variae mutari, et in corporis nostri membris motus excitari. Id hisce autem euentibus non solum animae mutationem expetitam sequi, verum ipsam praeprimis animae nostrae aliquam energiam seu efficaciam sentimus. Actionis igitur aut efficientiae notio, simplicibus plane adnumeranda, notat aliquid longe diuersum ab eo, quod res alias earumque mutationes alias subsequatur, aut quod haec illam tempore antecesserit, aut antecedere solita sit, quamuis nos saepius aliud efficientiae indicium non habeamus. „Non sic „caussa intelligi debet, inquit CICERO de „fato C. 15. vt quod cuique antecedit, id ei „caussa sit, sed quod cuique efficienter antecedit.“ Fallitur itaque HYMIVS, cum ne-

gat,

gat, virtutis notionem per sensus comparari posse. Ex his sane observationibus patet, notionem virtutis et a sensu interno, et ab externo nobis suggeri; quamvis qualis sit, plane doceri nequeat. Cognitio modi, quo aliquid efficitur, cuius ratio ex virtutis alterius rei arcessitur, nihil est aliud, quam plena perspicientia adiunctorum, quibuscum illud ipsum, quod vi efficitur, coniunctum atque copulatum est.

§. XV.

Quid sit actio, quid perpeffio, etsi ex dictis vtrumque intelligi possit, quia tamen harum notionum vsus est frequentissimus, eas paullo distinctius explicare iuvat. Virtutem etiam diximus principium mutationum: duo autem omnium, quae euenire rebus possunt, mutationum genera sunt; quorum alterum actionibus, alterum perpeffionibus continetur. Actiones sunt mutationes, quarum est in ipsa re, quae mutatur, ratio, perpeffiones autem, quarum in alia re est. Sed actiones etiam dupliciter distribuunt, in eas scilicet, quae rem agentem non egrediuntur, neque in alia re, ab agente diuersa, quicquam mutant; et in eas, quae agentem egrediuntur, et in alia re vim suam exferunt; quarum illas *immanentes*, has *transcendentes* seu *influxus* adpellant. Omnes itaque actiones, quas sensibus externis cognoscimus, non sunt nisi influxus. Quia autem actiones et perpeffiones inter modos referuntur, neque nullus rei modus inesse potest, qui essentiae repugnat, omnium cum actionum tum perpeffionum ex essentia arcessi potest, cur fieri possit, ratio, quam agendi et patiendi potentiam adpellant. Potentia autem agendi etiam facultas

Actio et perpeffio.

dicitur: perpetiendi autem *patibilis* qualitas die *Empfänglichkeit*. Ratio, cur contrarium mutationis sequatur, *impedimentum* dicitur; quod, si est effectus virtutis, *resistentia* audit. Influxus substantiae in eam, a qua mutationem patitur, *reactio*, et denique perceptio eiusmodi, quae ex coniunctis pluribus, quas singulas non distinguimus, enata est, *phaenomenon* dicitur.

§. XVI.

Quae notione virtutis genericae subest obscuritas, eadem in diuersis virium speciebus, deprehenditur. Vires enim non cognoscimus, nisi ex phaenomenis; sed haec sunt effectus virium, non ipsae vires. Naturam igitur virium in se spectatam nos ignorare confitendum est; licet ex connexionione necessaria, quam inter plura phaenomena obseruamus, colligere liceat, vires qualescumque subesse. Neque aliud nobis vires in diuersa genera distribuendi fundamentum suppetit, quam quod a diuersitate phaenomenorum ducitur, quo etiam fit, vt vires ipsae ab effectis nomina sortiantur. In hac tamen re cautio esse debet, ne genera virium pro numero diuersorum phaenomenorum multiplicanda esse putemus. effectus enim et phaenomena non solum forma earum rerum, in quas vis se effundit, sed etiam natura earum, quibuscum coniungitur, variari possunt. Omnino autem duo virium genera constitui possunt. Primum eorum effectuum principia continet, quae certas connexiones aut internas vis agentis mutationes supponunt: ad alterum pertinent internae virium ad efficientiam determinationes, quas res quaeque per se, extra nexum cum aliis, inditas habet: illas *relatiuas*, *hypotheticas*, aut
 deri-

deriuatiuas, has *absolutas* et *primitiuas* adpellant. Vires itaque deriuatiuæ a primitiuis nihil differunt, nisi quod cum aliis rebus, a quibus ipsæ non pendent, coniunctæ sint, primitiuæ non item. Certe vires nos quidem, nisi coniungendo eas cum aliis rebus, aut ab iis separando, mutare nihil possumus. Cum igitur vires nisi ex phaenomenis non dignoscamus; phaenomena autem ex coniunctione plurium rerum proficiunt; facile intelligitur, cur vires primitiuas explorare non possimus. Sin vero eas vires primitiuas vocare lubeat, quod quidam faciunt, quæ aliarum virium principia haberi possunt, ipsæ vero ex aliis deriuari nequeunt, omnis earum cognitio nobis deneganda non videtur. Atque huius generis vires exploratas habere ad ampliandas scientias philosophicas plurimum interest. Explorari autem duobus potissimum modis possunt: primo cum eam, quam virium in diuersis adiunctis agentium effectus præ se ferunt, similitudinem obseruamus: alter modus conclusionibus analogicis continetur, cum ex virtute aliis in casibus obseruata, quæ certa adiuncta habet, præsumimus eosdem vel similes effectus, quorum tamen nulla adhuc, aut certe non plena habetur experientia.

§. XVII.

De viribus vtriusque generis quæstio est, An vires
semper
agent. an semper efficaces sint, nec ne. LEIBNIZIVS quidem omnem vim cum perpetuo agendi conatu coniunctam esse existimat. „Differt vis „actiua, inquit, a potentia nuda, vulgo scholasticis cognita, quod potentia actiua scholasticorum seu facultas nihil aliud est, quam propinqua agendi possibilitas; quæ tamen aliena

„excitatione et velut stimulo indiget, vt in
 „actum transferatur. Sed vis actiua actum
 „quemdam, seu ἐντελεχειαν continet, atque
 „inter facultatem agendi, actionemque ipsam
 „media est, & conatum inuoluit; atque ita
 „per se ipsam in operationem fertur, nec auxi-
 „liis indiget, sed sola sublatione impedimenti.“
 Id quod exemplis grauis suspensi funem susti-
 nentem intendentis, aut arcus tensi illustrari
 posse arbitratur, Act. Erudit. Lips. 1694. pag.
 III. Verum de quo genere virium haec LEIB-
 NIZIVS valere velit, non explicat. Deriuati-
 uas quidem si intelligat, experientias alias op-
 ponere licet. Si vero primitiuas intelligat, ad-
 fertio ista probanda erit. --- Immo qui LEIB-
 NIZIVM sequuntur, rem argumentis ostendi
 posse docent. Primum quidem inde arcessunt,
 quod vis actualis, nisi conatum agendi inuoluat,
 a nuda agendi possibilitate nihil differat. Deinde
 intelligi posse negant, qua ratione ex substan-
 tia non agente fiat agens; aut saltum hic admit-
 tendum esse, aut Deum aliquem ex machina ad-
 uocandum contendunt. Denique varias ac mul-
 tiplices experientias proferunt, quibus perpetuus
 rerum naturalium nisus ostendatur. Verum
 haec omnia argumenta eam probandi vim
 non habent, vt certitudinem metaphysicam
 progignant, quamquam nec contrarium eui-
 denter demonstrari possit. Vires scilicet pri-
 mitiuae abstrusiores multo sunt, quam vt qua-
 les sint, certis indiciis doceri queat.

§. XVIII.

An omni-
 bus sub-
 stantiis vis
 insit.

Alterum, quod hic quaeritur est, vtrum
 cuique substantiae vis attribuenda sit. Qui sub-
 stantiam definiunt, quod sit ens agendi vi prae-
 ditum,

ditum, hic nihil dubitant. Alii vero, licet cuique substantiae virtutem inesse non negent, argumenta tamen exquirunt, quibus efficiatur, vt cuique substantiae vis attribui possit. Quidam ita concludunt: siquae substantiae vi non sunt praeditae, frustra existunt. Alii argumentum, quod Ontologiae maxime consentaneum videtur, ducunt, ex inpenetrabilitate, quae cuique substantiae, quia alicubi existat, propria esse debet. Vnde si ex omni parte vrgeatur, non poterit non resistere. --- Verum exigitne haec resistentia vim actiuam, aut etiam conatum agendi? quae sunt illae res, si experientiam ducem sequamur, in quas inpenetrabilitas cadat? in sola corpora, an etiam in omnes omnino substantias? et quibus id argumentis ostendemus? sunt denique, qui vim cuique substantiae hoc argumento adstruant: Nullae nobis, inquit, haecenus innotuerant substantiae, quin vi quadam, aut agendi potentia gauderent; ergo iis saltem rebus, quarum experientiam habemus, virtutem agendi tribuere licet. Neque vlla res suam existentiam, nisi influxu quodam, siue proximo, siue remoto, nobis manifestare potest.

§. XIX.

Vim denique non tamquam substantiam, sed tamquam aliquid, quod substantiae inest, concipere solemus, vnde quaelibet vis substantiam, tamquam subiectum, cui insit, postulat, neque vlla, si sensum communem sequamur, a substantia sua separari, & migrare in aliam potest. Verum in quavis substantia non esse nisi vnā vim primitiuam, quod pluribus placere video, quomodo ex notionibus metaphy-

licis cogi possit, non intelligo. Variæ tamen virium differentia ac dissimilitudines cogitari possunt: aut a) enim spectamus in iis effectus, qui sunt vel accidentia, vel alia substantia: vires quas sentiendo cognoscimus: non producant nisi accidentia: aut b) quantitatem seu copiam effectuum; hinc vires alia sunt finitæ, alia infinitæ: aut c) obiecta, in quæ se se exerunt; huc pertinent vires, quarum alia actiones transeunt, alia immanentes efficiunt: aut d) denique modum, quo se se exerunt; iede nascuntur vires independentes, mere agentes, numquam patientes, aut cum agentes tum patientes.

II.

De universalioribus relationibus.

§. XX.

Determinationes internas, de quibus supra expositum fuit, dupliciter distribuere licet: primo in eas, quæ rebus ita adhaerescunt, ut nullum cum aliis nexum supponant: deinde in eas, quæ ipsis quidem rebus insunt, sed ex nexu aliarum rerum extrinsecus adveniunt; illas *absolute internas*, has *extrinsecus advenientes* vocabimus: sic vis primitiva substantia determinatione absolute interna est: actio vero, ad quam vis hæc alieno stimulo excitatur; determinatione extrinsecus adveniens erit. Huius generis determinationes ita cum iis rebus, a quibus proficiuntur, iunctæ copulataeque sunt, ut sine iis non possint intelligi aut cogitari: quare res ipsæ ad se mutuo *referrî* dicuntur. Sed alio quoque modo res inter se comparari possunt, quatenus *nimirum*

mirum affectiones communes aut diuersas habent, quin tamen earum, quae rebus comparatis insunt, affectionum ratio in alterutra contineatur. Relationes hasce *ideales*, illas *reales* appellant. Ipsa autem relatio in eo posita est, vt vnum intelligatur ex alio sitque alterius. In vtroque relationum genere tria occurrunt, relatum seu subiectum, correlatum seu terminus, et denique fundamentum: *subiectum* et *terminus* sunt res comparatae; *fundamentum* ea affectione, in qua comparantur, aut actione, quae comparandi causam praebet, continetur. Ceterum cum rei, quae ad aliam refertur, nihil accedat ex relatione, neque aliquid addatur rei, quae ad aliam refertur, vt, quae illi cum hac similitudo coniunctione intercedat, cognoscatur; facile intelligitur, omnem relationem mente et cogitatione contineri. Haud tamen ideo fictae aut vanae sunt ideae relationum. Ex notis enim correlatorum affectionibus non quaeuis resultat idea relationis, sed ea sola, quae vtriusque notis aut affectionibus conuenit, atque ubi relatorum vnum cognitum est, eiusque ad alterum habitudo, alterius etiam notitia parabitur: In omnibus enim disquisitionibus praecipue inquirimus, quaenam aliis rebus conueniant? quid proposito nostro conferant exequendo? quae quibus ad vtilitatem nostram aut habiliora? in rationibus igitur et relationibus, quas vocant, inuestigandis omnes fere scientiae ac disciplinae occupantur. Quare plurimum refert praecipua relationum genera perspecta habere. Sunt autem fere sequentia, identitas, similitudo, aequalitas, ordo, perfectio, tempus, spatium, causae et nexus, quae quales sint, iam videamus.

§. XXI.

Identitas. Quemadmodum de pluralitate rerum iudicia nascantur, in Logica declaratum fuit. Si res plures determinationes sibi communes habent, vel si plures res sunt eiusmodi, vt in earum vna sit omne id, quod est in altera, *eaedem* dicuntur. Itaque mutuo sibi inuicem substitui possunt. *Diuersae* vero res sunt, quarum vna continet aliquid, quod non est in altera. Diuersorum duo genera sunt: vel enim posito vno tollitur alterum, vel non tollitur: si tollitur, duo *diuersa opposita*, si non tollitur, *disparata* vocantur. Oppositorum duas quoque formas faciunt, si enim posito A tollitur B, tum sublato B vel vicissim ponitur A, vel non ponitur: si ponitur, opposita sunt *contradictoria*, si non ponitur, *contraria*. *Idem numero*, quod idem ipsum quoque vocatur, est, quod de se ipso tantum dici potest v. g. idem Plinius, qui epistolas scripsit, Traianum oratione panegyrica collaudauit. *Idem specie* est, cum plura indiuidua conueniunt in conceptu illorum specifico. Quae eidem speciei subiecta sunt, numero differre dicuntur; quod ea, si ab hominibus discesseris, in quibus necessitas aliud fuasit, non peculiaribus nominibus adpellantur, sed tantum numerantur. Ad identitatem numericam refertur *personalitas*, quae, quia reminiscentia praeteriti et status praesentis conscientia continetur, nisi in substantia cogitante locum non habet. Quare etiam sublata reminiscentia omnis personalitas tollitur, si vero de identitate rerum compositarum quaeritur, quam de iis notionem animo in-formaueris: res corporeae, in quibus mechanismus non spectatur, *eaedem* manere iudicantur, dum omnes materiae partes relinquuntur. Cor-

pora

pora autem organica et artefacta, vbi homines materiae identitatem non curant, eadem dicuntur manere, dum similis prorsus manet coagmentatio aut structura artificiosa iisdem vsibus idonea; licet indies mutetur materia nouis partibus in locum priorem succedentibus, quod omni corpori animato, iisque, quae gignuntur e terra, contingere cernimus. Hac de re pluribus agit Cl. LAMBERTVS Architect. part. I. C. 6.

§. XXII.

Identitas qualitatum *similitudinem*, quantitatum *aequalitatem* constituit. Atque quid est qualitas, quid quantitas? Qualitates sunt, inquit, notae internae, quae sine adsumto alio intelligi possunt. Quantitates vero, quae dari quidem, at non intelligi sine adsumto alio possunt: ast vereor, vt hac explicatione omnes adquiescant. Hae nimirum notiones vniuersaliores multo sunt, quam quae definitione satis explicentur. Similitudo porro attributis vel modis continetur. Hinc duo illius genera statuunt, vnum, quod identitate attributorum, alterum quod accidentium identitate constat: illam *essentialem*, hanc *accidentalem* adpellant. Essentialem porro in similitudinem καθ' ὁμοιοτητα et in aliam καθ' ὁμοιοτητα distinguunt. Quantitas quoque duplicis est generis, alia enim partibus seiunctis inter se, siue discretis, alia vero partibus vnitis constat. Prior quantitas discreta siue numerus et multitudo; posterior continua siue extensio et magnitudo dicitur. A quantitate extensiuua differt intensiuua, quae in viribus simplicibus, earumque effectis inest. *Metiri* est magnitudinis cuiusque vnitatis loco sumtae rationem ad aliam quamcumque inuenire: vnitas illa

Similitudo, aequalitas.

illa mensura dicitur, quam arbitrariam esse, diuersitas mensurarum diuersis locis receptarum declarat. Ratio est comparatio eiusdem generis rerum, qua vnus rei magnitudo colligitur ex magnitudine alterius: quae sunt in eadem ratione magnitudinis, iis analogia seu proportio tribuitur.

§. XXIII.

Ex hisce notionibus deduci varia enunciata, quorum frequens vsus est, possunt. a) Quatenus duo cum tertio conueniunt, eatenus sunt eadem: vtrumque enim eidem illi tertio absque vlla mutatione surrogari potest; ac proinde etiam alterum alteri. b) Cum ratio sufficiens in eodem tertio continetur, illa eatenus sunt eadem: in eo quippe inter se conueniunt, quod rationem sui sufficientem in eodem tertio habeant. c) Sicubi eadem sunt essentiae, eadem esse attributa quoque necesse est. Cum enim attributa rationem sui sufficientem habeant in essentiis, essentiae autem eadem ponantur; in confesso est, rationem sufficientem attributorum in eodem tertio contineri; sunt ergo attributa eadem. Hinc facile intelligitur ex diuersis essentiis diuersa promanare attributa. d) Quae eandem essentiam, attributa, aut modos habent, sunt sibi similia. Haec enim omnia nomine qualitatuum veniunt. Non minus manifestum est dissimilia esse, quorum essentia, attributa et modi diuersa sunt. e) Quae eidem tertio sunt similia, sunt quoque inter se similia. Nam si eidem tertio sunt similia, cum eodem qualitatibus conueniunt. Conueniunt igitur etiam inter se, atque adeo sibi similia sunt. Cuncta, quae in rerum natura existunt, aliquam inter se obtinent similitudinem. Quae denique

que sunt eidem tertio aequalia, sunt quoque inter se aequalia: item, quae sunt aequalia aequalibus, sibi quoque ipsis sunt aequalia. Verum de his copiosius Mathematici.

§. XXIV.

Identitate, similitudine, et aequalitate nititur principium *indiscernibilem*, quod ita dicunt, propterea quod si duo entia essent sibi in omnibus perfecte similia, nullo modo a se invicem discerni possent. Principium hoc quondam a Stoicis cognitum iam, defensumque legimus, qui omnia sui generis esse, nihil esse idem quod sit aliud, docuerunt. Frequentiorem vero huius adserti usum debemus LEIBNIZIO. Verum quae pronunciati huius vis atque sententia sit, magna est inter Metaphysicos dissensio. Sunt, qui ita interpretentur, ut entia duo perfecte similia absolute repugnare contendant. Primum, quod, si quae talia entia forent, non duo, sed vnum efficerent; deinde, quod ne ab intellecta diuino quidem dignosci possent. Verum quomodo ipsis notionibus repugnet, quominus eadem res bis terue sit, non video. Quod de intellectu diuino addunt, nimium videtur; quid enim ab intellectu diuino comprehendere possit, quid non, ex ingenii nostri tenuitate aestimare non audemus. Alii, etsi duo entia perfecte similia per se repugnare non defendant, in hoc tamen mundo existere posse negant; id quod argumento ex principio rationis sufficientis ducto euincere conantur. Verum huc dictum principium nihil pertinere alio loco docetur. Sunt denique alii, qui ex hac quaestione relationes loci ac temporis remoueant, reliquis vero qualitatibus duo entia ita similia esse negent,

Principium indiscernibilem.

quodlibet ab intellectu diuino

ut

vt nihil inter ea intersit, nihil differant. Id quod innumeris exemplis ostendi posse dicunt. Sane videmus, hoc vsu venire, vt quae numquam putassemus a nobis internosci posse, ea, consuetudine adhibita, tam facile internoscemus, vt ne minimum quidem similia esse viderentur. Deinde hæc opinio, aut si mauis, hypothesis, mirum est, quantopere phaenomenorum explicationem iuuet ipsamque mundi perfectionem commendet. Si denique sumere liceat, res continenter labi mutarique, fieri vix potest, vt, siquæ similes sint, diu permaneant.

§. XXV.

Quid censendum de rerum diuisione?

Rerum similitudine continetur diuisio earum in classes, veluti genera et species: ex hisce generibus et formis effinguntur notiones, et eae, quibus hae ipsae notiones explicantur, enunciationes, seu definitiones. Quae quidem notiones si ita constituendae sunt, vt non solum per se se dignosci, verum etiam ad res existentes transferri queant, difficultatis habent plurimum. Aut enim eas res, quæ eandem essentiam habent, ad eandem pertinere speciem statuis: quarum dein varietates seu species subalternas per similitudinem, quæ ex adcuratori essentiae determinatione existit, & genus per similitudinem diuersarum essentiarum definis: aut has notiones ita explicas, vt speciem plena absolutaque essentiarum similitudine, genus verò minus plena contineri dicas: vtroque in casu multa occurrunt, quæ explicatus habent difficillimos. Ac primo quidem si quæeratur, qualem essentiam hic intelligas, realem an notionalem: deinde vtrum plura indiuidua, quæ in vnâ speciem concluduntur, per omnia inter se

se conueniant, aut, si plena similitudo ad speciem constituendam non requiratur, quanta esse debeat, quid responderi possit, non facile succurret. Cum essentiam absolutam ignoremus, de ea quaeri id non potest, illa igitur hic relinquitur, quam hypotheticam diximus, et quae complexu constantium, immutabilium et nobis cognitarum proprietatum continetur. Harum igitur essentiarum species vt constitui possit, primo determinandum est, quae sint illae proprietates, vt in has vel illas res constanter cadant, qualis illa immutabilitas, hypothetica an absoluta: deinde vtrum plures illae res, quae ad vnam speciem referuntur, hisce proprietatibus omnino sint similes, et an eae, quae ad diuersas species referuntur, iisdem omnino differant. Si vero essentiam hypotheticam sumas, quae notionem certae speciei iam supponat: ab reditu in orbem, haud cauebis, si ad probandam notionem indiuiduorum ad eandem speciem pertinentium similitudinem adsumas.

Notiones specierum, quae hypothetica essentia continentur, vulgares ex obseruatione et notatione constantis similitudinis, quam proprietates rerum indiuiduarum praestant, facili negotio intelliguntur: at quis non videt, notiones hasce multo fluctuare, neque satis exploratas definitasque esse. Quare etiam limites et fines classium certo discrimine separare haud licet. Scilicet vocabulum ambiguum alio non minus ambiguo et incerto explicamus. Si in notionibus simplicibus, aut non adeo complexis versamur, si verba suppetunt, quorum potestas certa, et definita est; explicatio notionum vniuersalium, formarumque a se inuicem separatio facile succedit: Verum longe aliter res se habet,

habet, si minerae, si plantae, si animantia in certas classes describenda sunt. Horum equidem corporum ex inductione confici notiones generales et descriptiones in classes possunt: verum indignari haud poteris, si alii hanc descriptionem arbitrariam adpellaverint. Fac etiam, homines certae cuiusdam aetatis in certam classificationem consentire; num etiam posteritati probabitur? si quis igitur quaerat, rerum classificationes, genera, species et quae sunt alia huiusmodi nomina, ad nostrum solummodo usum excogitata inuentaque sint, an etiam ex ipsa rerum natura ducta: respondeam ego quidem: si in rerum natura sint res singulares et indiuiduae, quarum constantes et inuariabiles proprietates eadem prorsus existant: consistendum quoque erit, in rerum natura esse species, quae certis fixisque limitibus separentur. Si vero paullo largius notiones accipias, si eas res, quae praecipuis et pluribus proprietatibus inter se conveniant, ad eandem speciem referas; dubitari nequit, quin descriptiones rerum in genera et species iure optimo retineantur.

§. XXVI.

Ordo. Similitudo, quae in coniunctione variorum cernitur, *ordo*, illud vero, ex quo intelligitur, cur varia hoc potius modo quam alio, juncta sint, *regula* ordinis dicitur. Quare et duplex ordinis genus est. Nam quod vna regula continetur facile intelligitur, quia omnes alias respuit regulas, esse necessarium: in quod autem plures & diuersae cadant regulae sine repugnantia, id fortuitum et arbitrium dicunt. Et praeterea ordo alius alio major. Neque enim dubitari potest, quin major ordo is sit, in quo

num-

numquam est a regula aberratum, ad quam informatur et componitur. Et quoniam plures interdum regulae in vno eodemque ordine simul habere locum possunt, quando, scilicet non vno ad eum constituendum consilio acceditur: hunc quoque ordinem, qui omnibus adcurate respondet regulis, recte dicimus majorem eo, qui vni tantum aut paucis consentit. Accidit autem interdum, vt vbi major est rerum ordinarum complexus, ipsaeque ordinis regulae non satis obviae et expositae, summus ordo videatur confusio. Quare ad ordinem perspicendum saepe opus est iudicii acrimonia. Explorandi autem intelligendique ordinis duplex via est, atque ratio. Altera, quae cognitis, regulis, quibus ordo continetur, ad eas exigit ordinem ipsum, et, num eas sequatur adcurate quaerit: altera quae ex ipsa rerum collocatione, dispositione et descriptione, quae in ea fingenda constituendaque propositae fuerint regulae, colligit, et num eandem sit in iungendis rebus rationem, idem consilium sequutus is, qui dispositionis est auctor, inquit. Quarum quidem quae posterior ratio est, quin sit priori illa multo operosior et difficilior, atque etiam difficillima tum, cum est rerum magna multitudo, quae ad ordinem certum coacta sunt, nemo est, qui dubitet. SEARCHIVS in ea est haeresi; omnem ordinem ea solum, cui quisque aduetus est, idearum serie ac successione contineri. Quae adsertio, plus veri an falsi contineat, haud facile dixeris. Videatur VLLRICH Metaphis. §. 19. Ceterum praeclara sunt, quae idem SEARCHIVS hac de re obseruat, cui adiungendus est HOMIVS.

msup ha §. XXVII. De msup huius
 Perfectio. Perfectionis nomen multos, variosque signi-
 ficatus habet: praecipuos indicare iuvat. Ac
 primo quidem quaeuis proficua et utilis rei pro-
 prietas perfectionis nomine venit: quae qui-
 dem si rei, cui inest, prodest, *interna et im-*
manens, si vero ad aliam refertur, *externa et*
transiens vocatur. Internam negant esse posse,
 nisi voluptatem, felicitatem, quam proinde
 etiam perfectionem *physicam* HUTCHE-
 SONIVS vocat. Omnem porro perfectionem di-
 stribuunt in eam, quae ab omni imperfectione
 libera est, et eam, quae imperfectionem quam-
 dam adiunctam habet, aut certe infert; illam
 puram, hanc impuram vocant. Fieri itaque
 potest, ut eadem res sub diuerso respectu per-
 fecta sit. Ex his praeterea notionibus efficitur,
 ut defectus proprietatum positivarum per se
 non inferat imperfectionem; sed tum solum-
 modo, cum rem aut minus beatam aut aliis mi-
 nus utilem reddit. Neque quaelibet positiva pro-
 prietas sub omni respectu dici perfectio potest.
 Quod perfectionem rerum compositarum
 spectat, eam in consensu plurium ad finem com-
 munem reponunt Metaphysici. Quare uti or-
 dinem, ita perfectionem subiiciunt regulis, id
 est, formulis, quibus et id, quod praestari de-
 bet, et modus declaratur et ratio, qua, quae
 rei insunt, ad efficiendum illud conspirare de-
 bent. Ex regularum, quibus perfectio isthaec
 continetur, numero duo perfectionum genera
 constituunt. Nam quae singulis regulis ad-
 strictae perfectiones sunt, simplices, quae plu-
 ribus, compositas dicunt. Quod si pugnent
 inter se regulae et perfectiones, quae per se
 singulae in rem cadere possunt; facile intelli-
 gitur,

gitor, alteram perfectionem amplectendam et adhibendam, alteram deserendam adeoque a regula altera recedendum esse; neque tamen putandum est, rei ipsius perfectioni obesse minoris perfectionis praetermissionem: nam quum haec non possit cum majori consistere, atque cum ea coniungi, etiam neglecta illa nihil deest perfectionis, quod inesse potest. Ex quo efficitur, vt esse res in suo genere perfectissima possit, etsi perfectio minor et majori repugnans neglecta et praetermissa sit. Quod qui negant vereor, ne de verbis potius, quam de re pugnent. His expeditis facile erit de magnitudine perfectionis iudicare. Quo enim est regularum numerus maior, quo regulae seruantur accuratius, quo delectus perfectionum singularum est ad consilium rei adcommodatior, quo denique ipsum consilium est praestantius, eo rem ipsam dicemus perfectiorem esse. Ceterum quae de ratione ac via explorandi ordinis diximus, ad perfectiones indagandas quoque adhiberi posse, facile intelligitur.

§. XXVIII.

Quae ita diuersa sunt, ac ita disiuncta, vt *Spatium* suam quodque essentiam habeat, extra se sunt. Sed qui ad verborum vim satis attendunt, hi *spatium* cogitare nos tum intelligunt, cum res a se disiunctas quidem et extra se positas, sed quadam ratione coniunctas tamen cogitemus. Quare *spatium* sic definiunt, vt sit series rerum extra se positarum. Qua spatii notione constituta, *locum* dicunt determinatam spatii partem, *fitum* vero modum vocant, quos est res aliis iuncta. Ex his concluditur, plura entia *spatium*, singula *locum* occupare, atque omne ens

esse alicubi, neque posse sublati rebus omnibus spatium relinqui, aut spatium sine rebus esse. Neque tamen putandum est, positis ipsis rebus illico haberi spatium. Ipsarum enim rerum series cogitari debet: quare notio spatii inter relationes numeranda est. Si quaeras, spatium substantia sit, an accidens, responsio est in promptu. Ex his porro efficitur, inane, quod vocant, non esse spatii speciem, sed negationem. Nimirum spatium et inane tum sibi opponuntur, cum nomine vacui absolutum quid significatur. Nonnumquam inane relatiue sumitur; cum absentiam harum praecise rerum notat, atque tum spatium aliquo modo opponitur. Sed haec spatii explicatio non omnibus probatur: quum multi sint, qui spatium putent esse naturam extensam, partibus simillimis et iisdem, continentem, quae diuidi quidem mouerique loco nequeat suo, sed possit tamen a corporibus permeari, aeternam, necessariam, a nullo denique auctore sui ortam. In qua sententia summos omnis aetatis fuisse, et cum maxime esse constat. Et sane huic sententiae maxime suffragatur phantasia; quae natura sua ad fingendas rerum incorporearum imagines fertur. Et est hoc in ea percommodum, quod, ea sumpta, facilius, quomodo corpus corpori cedere mouerique loco possit, intelligitur; quum ex illa consequatur, omnia esse corporibus plena, nihil vsquam vacui: quo constituto non adeo facile est, quomodo corpora moueri possint, expedire. Qua de re legi meretur **LVCRETIVS L. I.** Quare si vel maxime prior illa notio probetur, non tamen altera videtur repudianda, quod non possumus ea, imprimis in geometricis et in doctrina de motu eiusque di-

men-

ensione carere: modo teneamus, ideam istam tantum abstractam, vt loquuntur Philosophi, esse et posse quidem alteri, quam attulimus, substitui, quando est de quantitate eius sermo; sed tamen cauendum esse, ne periculosa sententiae et Theologiae naturali inimicae ex eo inferantur. Id quod ii facere videntur, qui cum CLARKIO spatium Dei *sensorium* esse volunt.

§. XXIX.

Quae autem spatii, eadem temporis ratio Tempus. est, in cuius notione informanda, qui phantasia sequuntur, quoddam quasi filum cogitant partium earumdem, continens, quodque diuidi nequeat. Sed quemadmodum spatium congregatione rerum, quae sunt, ita tempus successionem mutationum continetur. Quare recte definitur per seriem mutationum ipsisque relationibus adnumeratur. Notionem temporis sic explicatam exemplis illustrat LVCRETIVS Lib. cit. ex quo intelligitur, quidquid fit et est, quia ante, quam fieret, non erat, in tempore esse et fieri; et, vbi nihil sit, quod fiat, ibi tempus etiam nullum posse. Itaque quum haec, quae successibus subiectae res sunt, non essent, nec tempus erat; et si tollerentur ea omnia, quae sunt aliquando orta, nec tempus vllum relinqueretur. Ceterum verae notionis loco abstracta illa a phantasia efficta commode adhibetur, vbi de quantitate illius disputatur, nec sine ea dimensio temporis procedit. Cauendum tamen, ne ex notione hac quaedam concludantur, quae reliquis veritatibus repugnent; id quod non satis cauisse MENDELSONIVS in Phaedone suo videtur. Quoniam autem con-

flat, mensuram ei similem esse debere, quod metiendum est, facile intelligitur, temporis mensuram esse rem successioni subiectam, id est, motum aequabilem. Verum cum huius mensurae non semper et vbique sit vsus; spatium temporis ex successione idearum in mente aestimamus. Atque tum tempus nobis breue videtur, cum, praeterfluente mutationum serie, vel plane nullas perceptiones distinctas habuimus, vel mutationum successionem, qua successio est, non cogitauimus. Diuturnum nobis contra videtur tempus, cum gratae ideae animum non occupant. Plura hac de re subtiliter animaduertit HOMIVS in sua critica, qui proinde omnino legendus est.

§. XXX.

Causa.

Hactenus de relationibus idealibus: nunc demum ad alias, quae licet non omnes, maximam tamen partem reales sunt, progrediamur. Ex quo intelligi alterum potest, id *principium* eius dicunt, et cuius in alio ratio est, *principiatum*. Omne autem principium tripartito distribuunt. Primum est, ex quo, quale quid sit, cognoscitur, principium *cognoscendi*: alterum, ex quo, quare et quomodo esse aliquid possit, principium *essendi*, tertium denique ex quo, quare aliquid fiat, perspicitur, principium *fiendi*; quae omnia vna definitione complexus est ARISTOTELES Metaph. L. IV. C. I. *πασων κοινον των αρχων, το πρωτον είναι οδεν η εστιν, η γινεται, η γιγνωσκειται*, sed huic diuisioni aliam adiiciunt, auctore eodem ARISTOTELE, vt omne vel internum sit vel externum principium: quorum illud dicunt, quod est in ea ipsa re, quae ex principio pendet,

det, hoc, quod extra rem est. Principiorum genus illud, ex quo, quare aliquid fiat, intelligitur, vno *causae* vocabulo indicant, quo nomine omne id complectuntur, a quo aliquid oritur. Vt autem omnium principiorum, ita *causae* etiam bipartitum genus est. Nam si id, a quo aliquid oritur, est in ea ipsa re, in qua efficitur, *internam* causam dicunt; sin extra eam, *externam*. Omnium, quibus aliquid efficitur, *causarum* duo genera sunt: alterum, quod sua vi id, quod sub ea subiectum est, necessario efficit; quod quidem genus proprie *efficientium* *causarum* dicitur, per quas, et e quibus res efficiuntur: alterum quod quidem non habet vim et naturam efficiendae alicuius rei, sed sine quo tamen res non potest effici. Huic autem generi, sine quo res non efficitur, duae sunt species subiectae; quarum vnam *materiam* dicunt, ex qua res perficitur, quae efficienti se quasi praebet, et actione eius quasi fingitur: alteram *praecursantem* et *comitantem* commodè dixeris, vt occasionem, locum, tempus, et cetera, quae vulgo *circumstantiarum* nomine significantur. Sed efficientium etiam *causarum* duo genera sunt. Quaedam enim sua vi solae possunt, nulla alia re iuante, aliquid efficere, quas *causas vnicas* vel *solitarias* dicunt: quaedam autem quasi auxilium desiderant, neque possunt rem efficere, nisi coniunctam habeant et auxiliatricem aliam et *sociam* causam. Quoniam autem, quae *sociae* *causae* sunt, communi quidem vi agunt, neque tamen eadem omnes et aequali; *sociarum* etiam *causarum* quaedam in diuersa genera distributio nascitur. Nam quarum praecipua vis est, quaeque non ab alia pendent, has principales et praecipuas;

quae autem per se minorem habent vim, eamque ab alia re agente pendentem, *instrumenta* dicuntur. His duobus generibus tertium quoddam intericiunt, et quasi medium faciunt earum scilicet *causarum*, quae ab aliis quidem pendent, non tamen ita, vt omnem ab iis vim ad efficiendum accipiant, sed, vt, quae propria ipsis vis est, ab alia superiori et nobiliori causa dirigatur, quas *administras* vocaueris. Cum denique plures causae ita inter se aptae sunt et copulatae, vt omnes ab antegressa vna pendeant, neque possit quaecumque earum auferri, quin, quae eas sequuntur, simul tollantur, *seriem* causarum dicunt; transitum PLINIVS Hist. Nat. L. XV. C. 19. In ea serie, quae ita rem effectam antecedit, vt nulla alia interiecta sit, *proxima*, ceterae *remotae* dicuntur.

§. XXXI.

Finis,
Forma.

Enumeratis hactenus causarum generibus alii duo adiiciunt Philosophi, *finem* et *formam*. *Finem* dicunt rationem, propter quam causa efficiens agit, *formam* autem ipsam rei essentiam, ex qua quippe intelligi potest, cur, quae rei insunt, ipsi sint attributa. Sed quia, quod quis nescit nec intelligit, eo non potest ad agendum commoueri, intelligitur, eum, qui propter finem agat, ipsum illum finem nosse debere: Finis igitur supponit causam intelligentem. Deinde quia finis est tantum id, propter quod aliquid efficitur, non autem per quod, aut cuius vi: illud quoque consequitur, sine proposito cogitandum esse; quomodo, et quibus rebus adiutus ad finem peruenire possis; quae *media* vulgo dicuntur: qua inter adpetitio-

tionem finemque interiecta sunt. Ex quo colligitur id, quod dicunt, qui finem petat, eundem a mediis alienum non esse. Duo autem finium genera constituunt, vna enim eademque res quum propter plures diuersasque rationes suscipi possit, in ea etiam plures fines sequi possumus; quorum qui summus est, maximeque petitur, eum *principem*, ceteros, qui huic quasi sunt subiecti neque tantumdem spectantur, *secundos* dicunt. Denique quemdam quasi ordinem finium seriemque, ut caussarum efficientium faciunt: in qua, qui primus attingitur, *remotum*; ad quem, superatis ceteris omnibus demum peruenitur, et cuius adsequendi causa ceteri omnes petiti sunt, *ultimum* et *summum*, qui denique his interiecti sunt, *medios* dicunt, A fine autem differt, *impellens* causa, quae est plerumque in animi habitu aut propensionibus sita, et est ratio, propter quam ad finem aliquem contendimus. Solent homines, quod est impellens causa, in finibus habere: huc pertinet illud OVIDII de foeminis:

*Spectatum veniunt, veniunt spectentur
ut ipsae.*

§. XXXII.

Nunc demum quae ex his notionibus colligi enunciata possint, videamus. Primum quod inde ducitur, ita efferunt: posita ratione ponitur rationatum; seu posita causa indeterminata sua causalitate ponitur effectus, nisi adsit impedimentum. Ex quo porro efficitur, vt, quo plus causae sit positum, eo videatur probabilius, effectum futurum esse. Deinde causae propinquiores maiorem effectus futuri opinionem adferunt, quam quae sunt remotiores.

Enunciata ista, vt ex ipsis notionibus facile intetelliguntur, ita sunt quasi leges, quas in coniecturis faciendis sequimur. Alterum quod huc pertinet, cum adiunctione enunciandum videtur: nimirum, siquid sine causa fieri nequit, idem vt fiat, necesse est causa antecedit: et vbi causa antegressa non est, eius generis res fieri nequit. Hoc solum, nihilo plus euincunt demonstrationes illae, quibus Metaphysici principium rationis sufficientis probare nituntur. Quia porro alterum alterius in tantum causa est, in quantum hoc ex illo sit ortum; sequitur, vt, quidquid fiat per causam, nisi per sufficientem non fiat. Nihil potest ipsius sui causa esse, vel nihil semetipsum producere potest. Fingas enim aliquid semetipsum producere, tum aliud, quoq; semetipsum fingitur producere, et existit, et simul non existit: existit, alias se producere non posset: non existit, quia demum se producere et sibi existentiam largiri fingitur. Hoc vero fieri nullo modo potest; ergo nec illud, vt aliquid semetipsum producat. Non tamen repugnat, vt in eadem re status ex alio statu oriatur. Sed aliter res habere videtur, cum, quod sit productum, idem aeternum esse dicitur. Non equidem naturae diuinae repugnat ab aeterno creare, rebus tamen finitis ab aeterno creari repugnare videtur; si vero neges, quod cum causa sua ab aeterno existit, productum esse, sed huius solum existentiam cum existentia alterius coniunctam adseras; confitendum est, in ipsis notionibus repugnantiam nullam esse; sed hoc etiam velim animaduertas, caput superioris quaestionis prorsus immutatum esse. Si denique seriem causarum contingentium retro
 profe-

prosequamur, perueniendum tandem est ad
vnam, quae aliunde non pendeat, quae sit
prima et necessaria: seu causarum efficientium
fortuitarum series infinita, sine prima et in-
dependente repugnat. Cum enim quisque in
hac serie terminus sit dependens et effectus;
sequitur totam seriem effectam esse, quin ali-
quid sit extra seriem, a qua tota series pendeat
et efficiatur, quod est absurdum. His addi
potest, quemque in ea serie terminum, demto
ultimo, esse causam et effectum; et pro-
quoque termino esse effectum vnam et rem
effectam; addito autem termino ultimo res ef-
fecta esse plures, quam fuerant actiones effi-
cientes, quod pariter absurdum videtur. Qui
ad vagam quamdam necessitatem confugiunt,
inane nomen pro ratione effundunt.

§. XXXIII.

Alia principia, quae huc pertinent, caus-
farum et effectuum similitudine nituntur. pri-
mum ita enuntiant: idem effectus eandem,
similis causa similem causam arguit. Veritas
hujus principii ex ipsis notionibus elucet.
Quum enim vires ab effectis suis dicantur; pa-
tet, rebus ipsis, quatenus eosdem effectus pro-
ducunt, easdem vires et causas attribui. Hoc
idem axioma ita inuertunt: ex simili causa si-
milis, ex eadem idem effectus proficiscitur. His
addunt aliud, hisce fere terminis conceptum:
non potest plus esse in effectum, quam est in
causa, seu plenus effectus aequialet causae
plena. Idquod pariter ex ipsis notionibus in-
telligitur. Nam res quaecumque in tantum
causa alterius dicitur, in quantum eius existen-
tiam vi sua produxit. At sunt, qui hunc cano-

nem

nem ita interpretantur, vt ex data efficacia datae caussae neque plus neque minus oriri posse, velint, quam per cognitam vim eiusdem caussae effici queat. Quo quidem sensu si hoc principium accipias, eius veritas generali principio rationis sufficientis subnititur, de quo iam adcuratius agendum erit.

§. XXXIV.

Principium rationis sufficientis.

Famosum itaque rationis sufficientis principium sic interpretandum censeo, vt, quidquid aut fiat aut mutetur, fieri aut mutari dicatur, vnius aut plurium virium efficacia et vniuersim sub certis adiunctis, sine quibus aut haec res non existeret, aut talis mutatio non euenisset. Hoc principium non putandum est nostri demum saeculi sapientia excogitatum fuisse. Veteres Philosophi idem iam cognitum habuerunt, nominatim PLATO in Timaeo, ARISTOTELIS Phys. L. V. C. 4. et imprimis CICERO, qui illo pluribus in locis contra Epicuraeos vtitur, idem libro 2. C. 28. de Diuinat: in rem nostram ita differit: „ Quidquid enim oritur, „ quaecumque est, causam habeat a natura „ necesse est: vt, etiamsi praeter consuetudinem extiterit, praeter naturam tamen non „ possit existere. Causam igitur inuestigato, „ in re noua atque mirabili, si potes: si nullam reperias, illud tamen exploratum habeto, „ nihil fieri potuisse sine causa: --- nihil enim „ fieri sine causa potest. “ Ex quo efficitur, vt principium hoc aut innatum, aut certe per se euidens et perspicuum putari debeat: qui primum adserat, hodie arbitror fore neminem: alterum igitur relinquitur. Et sane aequae frustra videntur fuisse, qui hoc principium aliunde, quam

quam inductione et sensu communi demonstrare
 vellent, quam qui rite intellectum et constitu-
 tum reuellerent. Ipsi quoque Epicuræi vim hu-
 ius effati sensisse videntur, id quod iam olim
 a C I C E R O N E fuit obseruatum, et a quocum-
 que L V C R E T I I lectore obseruari etiamnum
 potest. Hoc igitur enunciatum non demonstra-
 mus, sed propter plenum omnium experientia-
 rum consensum sumimus. Quemadmodum enim
 illa omnia, quæ constans docet experientia,
 pro certis habemus; ita enunciationem, cui
 constans et stabilis experientiarum consensus
 suffragatur, inter principia recensere licet.
 Tametsi igitur originem et modum, quo res
 quæpiam sit orta; experientia nos non doceat,
 si tamen ex eo genere non sit, vt absolute ne-
 cessariis adnumerari queat; rationi consenta-
 neum putamus eius rei causam requirere. Nam
 primo ipsæ notiones eam vim habent, vt,
 quod absolute necessarium et independens ab
 aliis cogitari non possit, adiuncta, sub quibus,
 et virtutem, cuius efficacia factum sit, exqui-
 ramus. Deinde ab omni ratione alienum videri-
 tur, illud potius, quod fieri posse, nec experi-
 entia, nec aliæ rationes suadent, suspicari,
 quam illud, quod, cur fieri possit, non intel-
 ligitur. Quare et hoc principium rationi con-
 sentaneum est, vt eorum, quæ pro absolute
 necessariis haberi non possunt, rationem et
 causam, quare et quomodo facta sint, inqui-
 ramus. Licet igitur hæc principia latius pa-
 teant, quam experientiae nostræ; contra eas
 tamen, nisi aliunde demonstrantur, vsurpari
 non possunt. Neque alias, quam quas experi-
 entia suadet, rationes et causas propter so-
 lam analogiam sumere licet, maxime si cum
 cer-

certis rerum attributis aut aliis veritatibus pugnant. Nam, quae ex analogia ducitur, coniectura, locum non habet, vbi rationes validiores suadent contrarium.

§. XXXV.

Ex nihilo
nihil fit.

Sed quemadmodum, quidquid fit, causam habet, cur fiat; ita etiam, nisi causa efficiens sit infinita, materiam, ex qua fiat, habere debet. Postquam enim rerum natura constituta est, ex nihilo nihil fit. Neque aliud quidpiam euincit LVCRETIVS argumentis suis satis ingeniosis copioseque explicatis L. I. v. 266. et seq. Concedamus enim quodlibet e quolibet oriri non posse, certis temporibus res nasci, opus esse tempore, quo crescant, et materia, qua augeantur; denique certos esse aetatis viriumque terminos, et agros industria, culturaque hominum fertiliores reddi. Supponamus insuper nihil interire, nisi vi aliena dissoluatur, supponamus vnam eandemque vim res cunctas dissoluere non valere, nec naturam aliquid producere, nisi morte aliena adiuuetur. Quid efficiet LVCRETIVS? semina ipsa non fuisse e nihilo producta? aut nihil nutu et diuina providentia fieri? neutrum concludet, ideoque decem argumenta perierunt, licet non tam ingenii sui, quam causae vitio: recte omnino ad hunc locum CREECHIVS illud VIRGILII transfert:

*Si pergama dextra
Defendi potuissent, certe hac defensa fuissent.*

§. XXXVI.

Causae intel-
ligentes.

Quum in cogitando hanc legem sequamur, vt rerum similium similes suspicemur esse causas;

fas; inde fit, vt, vbi cumque deprehendimus aliquid, in quo omnia consentiunt ad aliquem vsum, illud ipsum a consilio quodam et mente et ad talem vsum et finem factum esse existimemus: quod principium, *causarum intelligentium* dicunt. Sed in eo haec cautio esse debet, ne aut proximam quamque causam intelligentem putemus, aut cuiusque rei vsum pro fine habeamus. Deinde cauendum a cauillationibus, ne cuiquam alios, quam aliter habuit, fines adfingamus. Quo vitio laborare illi videntur, qui, quum praeclare gesta gentilium reprehendere nequeunt, ea ex vanae gloriae studio perfecta esse arguunt.

§. XXXVII.

Quae inter principia et principitata intercedit relatio, *nexus* dicitur. Quare tot tamque diuersa nexuum genera statui possunt, quot ipsorum principiorum. Omnia tamen ad duo genera reuocari possunt, nimirum ad *nexum idealem* et *realem*: priori generi ea subiiciuntur, quae tempore aut spatio, similitudine, aequalitate, proportione, ordine, et harmonia inter se coniuncta sunt: ad posterius genus pertinent, quae quocumque causarum, maxime efficientium genere continentur. Huc etiam referunt cohaesionem, quae ex mutuo rerum contactu efficitur: cohaesionis autem notio in nobis oritur, quum maiori virtutis impendio opus esse sentimus ad partes corporum separandas, quam ad singulas mouendas.

Nexus.

§. XXXVIII.

Totum denique dicimus id, quod partibus constat, plura vero, quae simul sumpta constituunt

Totum.

tuunt vnum aliquod ens, adpellantur *partes*. Duo pariter totorum genera constituunt, idealia scilicet et realia: cuius vero sit generis totum quoduis datum, ex nexu, quo partes inter se iunctae sunt, intelligitur. Sunt, qui tota alia logica, alia physica, alia moralia adpellent; quibus generibus alii pro partium diuersitate tota simultanea et successiua, continua et discreta, absoluta et relatiua adiiciunt. De diuersis hisce generibus nihil attinet plura dicere: sed illud quaeritur vtrum quoduis totum vim cogitandi supponat. Mihi quidem ita videtur. Nullum enim totorum genus cogitari potest, quin aliquo nexu contineatur, quum porro quisque nexus, siue idealis siue realis constet relatione, relatio autem omnis cogitatione et mente contineatur; dubitari nequit, quin quodcumque totius generis vim cogitandi supponat. Ex eo autem noua oritur quaestio, in quantum nimirum totum possit habere determinationes ab aliis, quae eiusdem singulis partibus conueniunt, diuersas. Qua de re legendus est V L L R I C H Metaph. §. 56.